

Sat al meu ce porți în nume
Sunetele lacrimii.
La chemări adânci de nume
În cea noapte te-am ales
Ca prag de lume
Și potecă patimei.
Spre tine cine m-a-ndrumat
Din străfund de veac,
În tine cine m-a chemat
Fie binecuvântat,
Sat de lacrimi fără leac.

I. 9 mai 1895

LANCEPUTURILE mele stau sub semnul unei fabuloase absențe a cuvântului. Urmele acelei tăceri inițiale le caut însă în zadar în amintire. Despre neobișnuita înființare a graiului meu aveam să primesc o înșirare de știri numai târziu, de la Mama și de la frații mei mai răsăriți. Aflai atunci că în cei dintâi ani ai copilăriei mele cuvântul meu nu era — cuvânt. Cuvântul meu nu semăna cu nimic. Nici măcar cu o stîngace dibuire pe la marginile sunetului, cu atît mai puțin cu o prefigurare a unei rostiri articulate. Adevărat e, pe de altă parte, că

muțenia mea plutea oarecum în echivoc și nu îndeplinea chiar în toate privințele condițiile unei reale muțenii, căci lumina cu care ochii mei răspundeau la întrebări și îndemnuri era poate mai vie și mai înțelegătoare decât la alți copii, iar urechea mea, ispitită de cei din preajmă, se dovedea totdeauna fără scăderi. Când eram pus la încercare, cedam pe planul mișcării și al faptei. Gestul meu contura întocmai semnificația poruncii. O dorință rostită de cineva își găsea răsunetul în actul cel mai prompt. Totuși, împlineam aproape patru ani — și încă nu pronunțasem nici un cuvânt. Nici barem cuvintele de temelie ale vieții : „Mamă“ și „Tată“. Cazul prezentînd fețe atît de ciudate, nu putea să aibă decît două explicații, între care nici astăzi nu m-aș simți chemat să decid. Poate că starea mea embrionară se prelungea dincolo de orice termen normal, pentru că avea în vedere un urcuș tocmai de toate zilele, sau poate o nefirească luciditate s-a vîrît, cu efecte de anulare, între mine și cuvînt. Într-o zi Mama, cuprinsă de neliniște și îngrijorare, dar purtată și de nădejdea unei dezlegări, găsi de cuviință să mă ducă la oraș să mă arate unui doctor. Nu mai era nimic de ascuns. Medicul, un vechi prieten al familiei, mi-a pus mîna pe creștet, mi-a pipăit maxilarele, și pe urmă m-a cercetat ca pe o pasăre, căreia, printr-o ușoară tăiere sub limbă, i-ai putea dărui grai omenesc. „Copilul e întreg“ fu încheierea liniștitoare a doctorului. Sosiți acasă, Mama mai făcu o ultimă încercare să mă ademenească în sfera sunetului. Hotărîse să mă ia cu binișorul, ca pe un copil mare, și-mi vorbi. Se căznea să mă înduplece, să-mi stîrnească mîndria. „Dragul mamei, tu ești copil mare de acu ! Va trebui să vorbești... Asta nu se poate... Așa nu mai merge... Ne faci

de rușine... Azi-mîine, copiii din sat au să spună că ești mut...“ M-am uitat la Mama cu aceiași ochi, mereu limpezi, vii, înțelegători. O ascultam, dar nici după această caznă cuvîntul meu nu voi să se aleagă numaidecît. A doua zi, după cine știe ce noapte de zbrucium, pe care am uitat-o acolo în viața fără de grai, m-am dus lîngă ea. Și prinsei a vorbi vorbe legate. Țineam mîna, rușinat, peste ochi, și vorbeam. De sub strașina degetelor și a palmei, cu care mă apăram încă de lumea cuvîntului, graiul ieșea din gura mea, întreg, lămurit, picurat ca argintul strecurat. Cuvintele le rosteam așa cum le culesesem din sat, dialectale, netezite sau roase de-un uz obștesc, dar fără de trunchierile sau stîlcirile, pe care oricine le-ar fi așteptat de la un copil încă nemuncit de nici un exercițiu al uneltelor comunicative. Numai teribila, buclucașa consoană „r“ avea să-mi dea de lucru, să mă înfrunte încă un an întreg, să mă trădeze ca pe un copil „întîrziat“. Îmi amintesc cu satisfacție de clipa, cînd stînd cu toții împrejurul mesei, eu m-am silit să spun ceva, iar Tata m-a întrerupt cu o exclamație de bucurie : „Bravo !“. Izbutisem să imit înțîia oară un „r“ purificat de orice aproximații. De acest eveniment, vrednic de a fi însemnat în calendar, s-a luat act în chip solemn în toată familia, ca de nașterea unui nou copil. Aceasta este povestea plină de penumbre a cuvîntului meu. N-am putut niciodată să-mi lămuresc suficient de convingător pentru mine însumi, strania mea detașare de „logos“ în cei dinți patru ani ai copilăriei. Cu atît mai puțin acel sentiment de rușinare, ce m-a copleșit, cînd, constrîns de împrejurări și de stăruințele ce nu mă cruțau, ale Mamei, am ridicat mîna peste ochi, ca să-mi iau în folosință cuvintele. Cuvintele îmi erau știute toate, dar în mijlocul lor eram încercat de sfieli, ca și

cum m-aș fi împotrivit să iau în primire chiar păcatul originar al neamului omenesc.

S-a întâmplat să fiu în casa părintească al nouălea copil, și cel din urmă. Sora mea Letiția, cea mai mare între frați, se căsătorise cu un tânăr din același sat, tocmai în timpul când, lepădându-mi veșmîntul muiat în liniști de-nceput, mă integram cu atîtea ocoliri și amînări în regnul uman. Cea mai veche frază, de care îmi mai aduc precis aminte, s-a încheiat în gura mea într-o împrejurare banală, într-o după-amiază de vară, nu mult după ce Letiția se măritase. Bătea un ceas canicular. Cumnatul meu și cu sora mea s-au refugiat în grădinița dinspre uliță, în umbra unor vițe sălbatice, ce săreau peste gard, din curte. Cumnatul meu, punînd o mîngîietoare dulceță în numele meu, mă chemă din curte, unde mă jucam în nisip; îmi dete un „zlot“ și-mi zise să mă duc pînă la „boldă“ (prăvălia satului), s-aduc o sticlă de bere sau, dacă nu se găsește bere, o sticlă de „sodă“ (sifon). Am luat zlotul, i-am pipăit zimții, l-am învîrtit în mîna mea umedă și am plecat. Pe drum însă, ispitit de acel ceas de dogoare, aveam să-mi fac socotelile mele. Berea îmi făcea rău și nu înțelegeam slăbiciunea celor mari pentru astă amăreală. Hotărîi deci să nu mă încarc cu sticla de bere, chiar dacă s-ar fi găsit. Îmi plăcea însă siropul de zmeură cu sifon, și mă înțelesei cu mine însumi să nu aduc decît „sodă“. După o jumătate de ceas mă întorceam fără bere și fără sifon la tînăra pereche din grădiniță. Le împărtășeam foarte calm rezultatul excursiei mele: — „Bere este, sodă nu-i și zlotu' l-am chiert (pierdut)“. Uluire. Sora mea se uită lung la mine fără a scoate un cuvînt. Cumnatu' meu se ridică, mă ia de mînă: „Haide!“ Stăruia să-i arăt întocmai pe unde am umblat pe drum,

pînă la boldă și înapoi. Zlotul l-am găsit acoperit de praf în mijlocul uliței la calea jumătate. La întoarcere, sora mea m-a luat în brațe și m-a sărutat cu putere. După stupoarea de-o clipă, întîmplarea cu berea, soda și zlotu începuse să-i facă haz și să-i scuture diafragma. Avea Letiția o slăbiciune aproape maternă față de mine, dintotdeauna. S-a nimerit să fiu cel mai mic și să vin între cei de același sînge ai casei întîmpinat oarecum cu dor. Trebuia să umplu un gol. Acesta era sentimentul familiei înainte de a mă naște : o nădejde fierbinte că voi putea să umplu un gol. Într-adevăr mă ivisem în lumea luminii după o tristă întîmplare, asupra căreia Mama și cu Letiția, sfîșindu-și ființa, vărsau lacrimi, de cîte ori inima lor se întorcea fără izbăvire spre acele timpuri. Cîteva luni înainte de a-mi lua locul hărăzit printre văzute și nevăzute, o surioară, ultimul copil înainte de mine, pe nume Lelia, mai trăia încă. Fetița nu avea decît doi ani. Într-una din zile mica viață a fost curmată printr-un accident. Mi se povestea de multe ori că Lelia a fost o făptură dulce, vioaie și frumușică (Mama în miniatură), o jucărie însuflețită, a cărei cea mai mare bucurie era să facă „servicii“ tuturora din casă : să aducă un pahar, un prosop, să scoată o gheată de sub pat, și pe urmă încă una, să te întrebe ce poțtești, și să suridă. Într-o înainte de amiază, servitorul, cu gîndul la treburile sale, luă de pe sobă, în bucătăria de vară, un vas mare cu apă clocotită, și-l puse jos. Într-o clipă, ce-a durat atît cît servitorul se mai întoarse o dată spre sobă, fetița, care-și încerca zburdălnicia prin bucătărie ca-ntr-un ostrov fără primejdii, se răsturnă, împiedicîndu-se în proprii-i pași peste buza de metal în vasul cu apă fierbinte. Fetița fu dezbrăcată de rochița, ce aburea, arsurile au fost gîtuite cu un ul-

cior de apă rece. În zadar. După câteva zile Lelia călca prin ținuturi de taină, stoarsă de chinuri cumplite, sporite de-un pojar, ce se pregătea să izbucnească. În bunătatea ei, Lelia credea că nu e voie să scoată un scîncet și răspundea suferinței cu un surîs, pe care l-a dus cu ea și în moarte. Cîteva luni mai tîrziu mă înființam ca să țin locul unei amintiri. Înființarea mea a fost însă o dezamăgire, căci cu masca mea bătrînicioasă nu puteam în nici un fel să suplinesc surîsul unei făpturi de vis.

II.

ASA părintească din Lancrăm, sat situat între orașelul Sebeș-Alba și Cetatea Bălgradului (Alba-Iulia) era o clădire veche, destul de masivă în asemănare cu celelalte case dimprejur. Ne rămase de la moșul Simion Blaga, care fusese pe vremuri, pînă pe la 1870, preot în sat. Către uliță de o parte și de alta a ogrăzii, erau două grădinițe împrejmuite cu stîlpi de zid și de gard — una de flori, cealaltă, mai mică și chiar în fața casei — cu straturi sterpe: aci se ofilea în permanență un pin, de sub care culegeam adesea acele căzute, gălbui, înmănunchete la un capăt, ca niște țînțari cu cinci lungi picioare. În aceeași grădiniță se înălța uriașul castan, ce copleșea cu coroana lui toată casa. Bănuiam sub scoarța castanului lăcașul unui duh legat în chip misterios de destinul casei și al familiei (castanul avea să se stingă de altfel, mai tîrziu, tocmai în anul cînd murea și Tata). Trepte de piatră, cizelate de pași și netezite de ploii, suiau din curte în casă. Alături era gîrliciul, pe unde coboram în pivniță, pe lespezi, sub care forfotea

umedă și cu miros pătrunzător o enormă prăsilă de broaște râioase. Spre curte casa era în întregime acoperită de viță sălbatică, cu rod mărunț. Între casă și șură, se înghesuia, pitită, bucătăria de vară, străjuită de-un dud cu frunza deasă, sub care vara luam masa, învăluți de cîntecul puterilor păsărești. În casă se urmau în șir patru încăperi, dintre care una era de „lux“ : odaia spre uliță („casa dinainte“, cum îi ziceam), un modest salon, aproape totdeauna sumbru, care se deschidea rar de tot și numai musafirilor de la oraș. În acest salon, mobilat într-un fel mic-burghez, domnea totdeauna o răcoare de piatră. Mi-aduc aminte de două dulapuri vechi, de nuc, cu uși ce luceau în jocuri ca de apă, și de-o comodă Biedermeier, pe care un ceas ariu, pus sub un clopot de sticlă, cînta, cînd era „tras“, două melodii vieneze cu sunete metalice, săltărețe și ușurele, ce evocau o epocă. De multe ori mă furiașam în salon numai ca să declanșez automatul închis sub clopotul de sticlă. Întorceam resorturile, ce pîrîiau șubrede, cu o cheie ruginită, și melodiile începeau să picure ! Despre ceas umbla în sat o legendă odioasă. Într-un trecut mai depărtat, poate că o jumătate de veac în urmă, se iscase anume între comuna noastră și municipiul săsesc Sebeș-Alba un mare proces pentru „Coasta“ satului (dealul podgoriilor), proces, ce avea să fie judecat în ultimă instanță la Viena. Ca împuternicit al satului pleca la Viena, cu scrisori și peceti, chiar moșul Simion. Din nenorocire procesul a fost pierdut, o încheiere și o stingere, ce-o îndurau aproape toate gîlcele ivite între români și sași. Moșul Simion, care făcuse drumul anevoios pînă în capitala împărăției, n-ar fi voit să se întoarcă acasă cu mîna pustie. Ca să facă o bucurie celor ai săi, cumpără auriul și aerianul ceas. Dar lui cască-gură din sat ceasor-

nicul i se păru o comoară, dacă nu miraculoasă, cel puțin lipsită de legitimitate, iar limbile negre născociră numai decît legenda că moșu ar fi vîndut „Coasta“ pentru un „ceas care cîntă“.

Șura din fundul curții, de dimensiuni neobișnuite, cu porți mari ce se deschideau din toate încheieturile, comunica celui ce intra în ogradă un simțămînt de așezare, de durată, de statornicie. Clădirea cuprindea încăperi spațioase pentru care și unelte, poduri vaste pentru nutrețuri, grajduri și cămări. Lucruri, de al căror inventar nu mai ținea nimeni seama, zăceau răvășite prin șură. În anii copilăriei mele privirea se mai poticnea pe-aici și de unele mașini agricole, din cele multe, pe care Tata și le procurase pe vremuri de la Peșta. Tata, deși preot și un mare iubitor de carte, închinat grijilor spirituale, fusese în tinerețe și un priceput, îndemînatic, harnic gospodar. El, cel dintîi, s-a încumetat să aducă în regiune mașini, menite să cruțe puterile omului: o greblă mecanică, cu loc de șezut înalt, de pe care puteai să cazi ușor ca de pe un cal nărăvaș, o mașină de treierat, o altă mașină — de îmblătît cu o semistabilă cu aburi și horn zvelt, care în repaos era culcat pe-o furcă. Locomobilei îi spuneam „ghibolu“ (bivolul). În ciuda profesiei sale duminicale, Tata ținu să-și treacă și examenul de mașinist, încercare închipuită de el mai mult ca un îndemn pentru alții. Cîteva veri în șir, Tata a cutreierat satele cu mașina de îmblătît, pînă la Cheile Turzii și pînă dincolo de Orăștie. După ce și-a însușit subtilitățile tehnice, Tata fu repede lovit de plictiseală, iar în această stare de lîncezeală, el cedă mașina cîtorva țărani din Lancrăm, pe care i-a inițiat în noua meserie. Despre aventura de „mașinist“ a Tatii eu n-am aflat decît din auzite. Descopeream însă prin șură, risipite pretutindeni, vestigiile aventurii,

soiuri de unelte, șuruburi, cîrlige, al căror rost nu-l pătrundeam. Se cuvine să adaug că toată această poveste nu voia de loc să se lege de imaginea ce mi-o alcătuiam despre Tata. Oricum, pe Tata numai mașinist îmbrăcat în pantaloni albaștri-căniți nu mi-l puteam închipui. Și în cele din urmă nici chiar „gospodar“ nu-l vedeam. Pe Tata eu nu l-am pomenit decît ca pe un pasionat om al cărții. Asupra gospodăriei el nu se mai apleca de loc, sau numai arar. De multe ori nu cunoștea cîte și ce fel de vietăți avea pe linia ieseilor. El închina mai multe ceasuri grijilor pentru celelalte „fumuri“ ale satului, decît grijilor pentru vatra sa. Aproape ziua întreagă el citea întins pe pat. Cu noi nu mai ajungea decît la un schimb de tăceri. Înainte de amiază, după-amiază și noaptea — pînă pe la ora două, el citea. Era cuprins de obicei de cărți nemțești, ce și le procura de la profesorii saxoni de la gimnaziul din Sebeș. Tata întreținea legături — nu s-ar putea spune tocmai prietenești, dar cordiale, cu aceste cercuri, căci pe vremuri fusese și el elev la gimnaziul săsesc din Sebeș, și-l mînau într-acolo amintirile. Mai păstra în bibliotecă „Poeziile“ lui Schiller, un volum ce-l luase cîndva ca premiu, purtînd, pe întîia pagină, un elogiu caligrafic și semnătura barocă a directorului. Clasele superioare ale liceului, Tata le-a urmat la Bruckenthal, la Sibiu, unde, pentru a cîștiga timp, a ars etapele, consumînd într-un singur an trei clase și bacalaureatul. În curs de 2—3 generații s-a înfiripat astfel la noi în casă o anume tradiție de cultură germană. Moșul Simion pusese temelurile largi și simple. Tata apoi, fire mai complexă, și un frate mai tînăr de al său, Dionisie, apariție meteorică, ce s-a stins repede, și-au însușit toate substanțele cărții germane. Era firesc să ni se dea și nouă, copiilor, aceeași în-

drumare. Cea mai apropiată școală medie, pe care împrejurările destul de vitrege ne îngăduiau să o urmăm, era de altfel gimnaziul săsesc din Sebeș. Toți frații mei au fost trecuți prin strunga îngustă a acestei școli; abatere s-a făcut numai cu mine, care mi-am frământat la Sebeș doar clasele primare.

Dar să întregesc imaginea casei și a gospodăriei părintești, cu cele ale ei, și ale zării, în care erau așezate. După șură se înălța un stog masiv, gigantic, de paie, în formă de cub, ca un soclu de imaginar turn babilonic. O salcie seculară, cu scorburi adânci unde se prăseau noroade de vrăbii, acoperea cu pletele ei, făcând ca niște steaguri verzi, jumătate din arie. De aici se deschidea priveliștea grădinii, cu straturile de zarzavaturi, frumoase îndeosebi în lumina lunii, când își juca urechile printre ele și câte-un iepure de pripas. În fundul grădinii prețuiam mai vîrtos umbrele și roadele, ale merilor pătuli, ale unor pruni chirciți și ale unui corn, ce și-a zidit lemnul din secrete oase subterane. Aceasta era lumea mea: casa, șura, stogul de paie de după șură, în care îmi făceam, în fiecare vară, un adevărat labirint, în firidele căruia îndesam pepenii galbeni, să se coacă mai degrabă. Zarea mea spre răsărit era cuprinsă de Coasta cu viile și cu „rîpile roșii”, niște formațiuni geologice bizare ca o arhitectură de poveste, sau ca o așezare de temple egiptene, cu colonne de cremene și foc. Mai departe, pe rîu în sus, către miazăzi, se profilau Munții albaștri, iar pe rîu în jos — spre miazănoapte, alți munți: Munții Apuseni, în depărtarea cărora deslușeam îndeosebi două vîrfuri. Două vîrfuri: unul boltit, altul ascuțit. N-am aflat niciodată numele acestor zeități, ce mi-au străjuit copilăria. Spre apus știam că se întinde valea Mureșului, căci de acolo veneau toamna negurile, aspre și reci. De jur îm-

prejur, la capătul vederii, era pentru mine o margine, marginea lumii. Mama îmi spunea însă că în Munții Apuseni ar mai fi o țară : Țara Vîlvelor. Și că între aceste vîlve se stîrnesc cîteodată bătălii după chipul și asemănarea furtunilor. Fulgerele mute, fulgerele, ce lucesc uneori în zarea nordului, neurmăte de nici un tunet, ar fi săgețile de foc ale vîlvelor ! Din tonul în care Mama îmi vorbea despre aceste lucruri, simțeam însă că Munții Apuseni puteau totuși să fie o margine, marginea lumii, și că dincolo de ei nu mai era decît — povestea.

III.

ei dintîi prieteni ai mei n-au fost prieteni, ci prietene. Așa a fost cel puțin pînă în clipa cînd Lionel, fratele meu cu zece ani mai mare, făcu față de Mama, prin apropiere fiind și eu, o remarcă zîmbitoare că eu n-aș avea interes decît pentru fetițe. Locuia în vecinătatea noastră, în a treia sau a patra casă, pe uliță în sus, o fetiță cu un an mai în vîrstă decît mine : Rafira. Cum se făcu nu știu, dar Rafira mă luase cu jocurile și cu toată ființa ei, în stăpînire, așa de mult că nici nu bănuiam măcar că pasiunea mea era ceva ce nu se cuvinea. Mă duceam în fiecare zi la ea. Lionel, ca să mă pună în cumpănă, îmi aruncă într-o dimineață cuvînt, că Rafira a murit. Sau mai bine zis, el nu mi-o spunea mie, ci Mamei, dar de față fiind și eu. — „Mamă, știi c-a murit Rafira !“ Acestor cuvinte le-am dat urmare numai cu un val de paloare în față, cu cîteva clipe de amuțire și cu un tremur în brațe și în picioare. Am ieșit din casă și am luat-o grabnic spre casa cu coperișul de paie. Vorba